MT

2018 .... 1100 **Seat No.** | | | | | | | |

MT - SANSKRIT ENTIRE (SECOND OR THIRD LANGUAGE) - SEMI PRELIM - I
PAPER - I

Time : 3 Hours **(Answer Paper)** **Marks : 100**

प्रथमः विभागः - सुगमसंस्कृतम् ।

उ.१ अ) **चित्रं दृष्ट्वा नामानि लिखत । (५ तः ४)** ४

१		२		३		४	तिन्त्रिणी 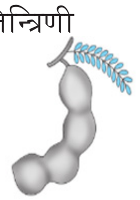	५	
	मूल्याङ्कः		**शाटिका**		**कुण्डलिका**		**आम्ला**		**भाजयति**

उ.१ आ) **सङ्ख्याः अक्षरैः अङ्कैः वा लिखत । (३ तः २)** २

१. ८० - **अशीतिः** २. नवसप्ततिः - ७९

३. ३२ - **द्वात्रिंशत्**

उ.१ इ) **स्तम्भमेलनं कुरुत ।** २

	अ	**उत्तरम्**
१.	चत्वारिंशदधिक-पञ्चवादनम्	०५:४०
२.	पञ्चोन-षड्वादनम्	०५:५५
३.	पञ्चाधिक-पञ्चवादनम्	०५:०५
४.	विंशत्यधिक-षड्वादनम्	०६:२०

उ.१ ई) **वासर - तालिकां पूरयत । (केऽपि २)** २

परह्यः **सोमवासरः** ← ह्यः **मङ्गलवासरः** ← अद्य **बुधवासरः** → **श्वः** **गुरुवासरः**

उ.१	उ) उदाहरणद्वयं लिखत । (६ तः ५)	५
१.	दीर्घस्वरौ - **ई, ऊ, ॠ, आ ।**	
२.	ऋकारान्तस्य - **पितृ, मातृ ।**	
३.	कण्ठ्यौ - **क्, ख्, ग्, घ्, ङ् ।**	
४.	नपुंसकलिङ्गस्य - **वन, वारि, मधु, पयस् ।**	
५.	प्रथमगणस्य धातू - **पठ्, लभ् ।**	
६.	दशमगणस्य धातू - **पूज्, कथ् ।**	
	द्वितीयः विभागः - गद्यम् ।	
उ.२	**अ) गद्यांशं पठित्वा निर्दिष्टाः कृतीः कुरुत ।**	
१.	**अवबोधनम् । (४ तः ३)**	
क)	**उचितं कारणं चित्वा वाक्यं पुनर्लिखत ।**	१
	महिला मूर्च्छिता यतः **तस्याः पुरतः व्याघ्रः मनुष्यवाण्या अवदत् ।**	
ख)	**कः कं वदति ।**	१
	राघुः चिमणरावं/ लेखकं वदति।	
ग)	**पूर्णवाक्येन उत्तरं लिखत ।**	१
	सर्कसक्रीडायाः प्रारम्भः **रात्रौ दशवादने** जातः ।	
घ)	एषः गद्यांशः **'धेनोर्व्याघ्रः पलायते'** इति पाठात् उद्धृतः ।	१
२.	**शब्दज्ञानम् । (३ तः २)**	
क)	**पातुम्, कर्तुम् ।**	१
ख)	**प्रश्ननिर्माणं कुरुत ।**	१
	का मञ्चं समागता ?	
ग)	**सन्धिविग्रहं कुरुत ।**	१
	भूतोऽयम् - **भूतः + अयम् ।**	

३.	**पृथक्करणम् ।**	२
	क्रमेण योजयत ।	
(i)	सर्कसक्रीडायाः प्रारम्भः ।	
(ii)	भल्लूकवेषधारिणः अब्दुलस्य आगमनम् ।	
(iii)	पशूनां खाद्यस्य योजना ।	
(iv)	उत्तेजितैः प्रेक्षकैः तालिकावादनम् ।	
उ.२	**आ) गद्यांशं पठित्वा निर्दिष्टाः कृतीः कुरुत ।**	
१.	**अवबोधनम् । (४ तः ३)**	
क)	**उचितं पर्यायं चित्वा वाक्यं पुनर्लिखत ।**	१
१)	अस्माभिः संस्कृतस्य अध्ययनं **शालायां** कृतम् ।	
२)	केचन भरतमुनेः **नाट्यशास्त्रस्य** अध्ययनं कुर्वन्ति ।	
ख)	**पूर्णवाक्येन उत्तरत ।**	१
	शब्दोच्चारणस्य अभ्यासः **संस्कृतश्लोकादीनां पठनेन** भवति ।	
ग)	**वाक्यं पुनर्लिखित्वा सत्यम् /असत्यम् इति लिखत ।**	१
	संस्कृतस्य ज्ञानम् आधुनिकभारतीयभाषाणां विश्लेषणे अतीव साहाय्यकरं भवति । - **सत्यम् ।**	
घ)	एषः गद्यांशः **'प्रतिपदं संस्कृतम्'** इति पाठात् उद्धृतः ।	१
२.	**शब्दज्ञानम् । (३ तः २)**	
क)	**सॉफ्टवेअरक्षेत्रे, विश्लेषणे, अभिनये, निवेदने कलाक्षेत्रे, अस्मासु, विदेशेषु, शालायाम्, यस्मिन्, कस्मिन्, क्षेत्रे ।**	१
ख)	**मेलनं कुरुत ।**	१
	(see table below)	
ग)	**लकारं लिखत ।**	१
	तेन अभिनये निवेदने च प्रभावः वर्धते । - **लट्लकारः ।**	

विशेषणम्	विशेष्यम्
साहाय्यकरम्	**ज्ञानम्**
उत्सुकाः	**जनाः**

३. पृथक्करणम् । २

जालरेखाचित्रं पूरयत ।

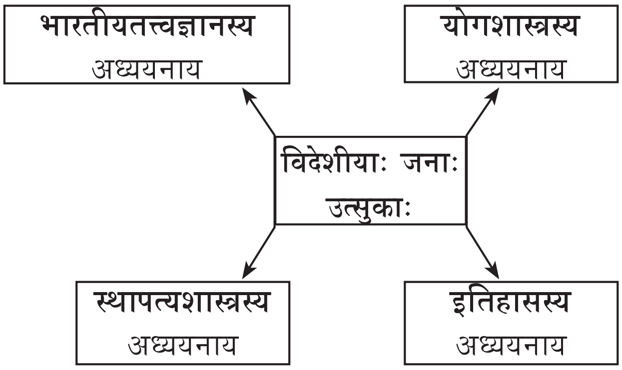

उ.२ इ) गद्यांशं पठित्वा माध्यमभाषया सरलार्थं लिखत । (२ तः १) ४

१. (Then enters विश्वामित्र. Saluting the river.)

विश्वामित्र - How to cross the rive-flow ? How to save people and cows ? How shall I ask them a path for crossing ? How shall I pray for well-being of rivers.

River (Bias)- Who is this man? Why does he salute and praise us? O noble one, What is the name of the respected one? From where are you calling us?

विश्वामित्र - O mother, I am विश्वामित्र. I have come from a far along with chariots and carts. We all are eager to go to the other bank.

२. (On the stage, कीर्तनकार a person is singing कीर्तन (spiritual teaching through story telling), audience is engrossed in listening to it.)

O गङ्गा, यमुना, गोदावरी, सरस्वती, नर्मदा, सिन्धु (Indus), कावेरी. May (you all) unite on the earth.

The festival of गङ्गादशहरा commences on the tenth day of the waxing moon, in the month of ज्येष्ठ (according to Hindu calendar). The river should be worshipped on this festival.

(Note : It is believed that the holy river गङ्गा descended from the heaven on the earth on this day. Thus, this day is celebrated as गङ्गावतरणम्)

Audience - Worshipping the river? Why we should worship the river?

कीर्तनकार - Indeed, the river gives (us) life. Therefore, On this occasion, people release lamps in the river to express gratitude. By lighting the small lamp in a leaf-bowl, people offer it to the river -water.

उ.२	ई) माध्यमभाषया उत्तरं लिखत । (३ तः २)	४
१)	In the lesson, आदिशङ्कराचार्यः, two incidents of his life are given. The first incident explains how आदिशङ्कराचार्य, who was keen to become a monk was granted by his mother for practising monkship; due to an inescapable situation. Once, शंकर went to पूर्णा river for bathing, a crocodile caught his leg. शंकर screamed loudly with pain. His mother आर्यांबा came there. Seeing शंकर crying in miserable condition, even his mother got perturbed. शंकर finding / thinking this sitituation as the end of his life, expressed his unfulfilled wish to become a monk to his mother and requested her to permit for the same. Unwillingly, helpless आर्यांबा granted शंकर for monkship, considering this as his last wish.	
२)	'प्रतिपदं संस्कृतम्' is a dialogue in a public place. It subtly brings out that Sanskrit language is not just worth mugging up to get maximum marks in the examinations but also helps and guides us at every step of our life. People's perception about our Sanskrit language is changing day-by-day. They have started believing that it is not just a language of rituals but it is also ज्ञानभाषा the language that bestows knowledge. Knowledge of Sanskrit helps people from various fields to acquire knowledge about there field on which sanskrit treatises are available in ancient times. The cover pages of our text book portray the same very well. The सुभाषिते in Sanskrit enlighten us and display the path to success. They teach us basicprinciples of life. There is a research going on in IIT to develop computer language with the help of Sanskrit. पाणिनि's अष्टाध्यायी is very useful for them. As Sanskrit is the mother of all Indian regional languages, it's knowledge helps us in analysing those regional languages too. Due to Sanskrit recitation, pronunciation of words becomes clear, which helps teachers, actors, anchors etc. in there profession for historical TV shows or cinemas, Sanskrit experts are required to research of their stories. People from medical field can alway be benefitted by shudying सुश्रुतसंहिता the ancient medical treatise. Likewise, मयमतम् for architects, नाट्यशास्त्रम् for actors and performers,	

अर्थशास्त्रम् for law and order, prove to be the house guiding source. Thus, knowledge of sanskrit leads to the treasure of knowledge, that can be helpful in any other profession as well as in day to day life.

३) विश्वामित्र - नदी संवाद is one of the dialogue hymns found in third मण्डल of ऋग्वेद. Herein the sage विश्वामित्र worships river as a mother and pleases her with the assurance to take care of her and serve her.

River water is a useful source. Since many years, rivers are helpful to the farmers in agriculture. Not only the fields but the earth is prospered due to rivers. River water was well-restored. Even the generator was placed for creating electricity, thus water illuminated lives of people.

In this way human lives were flourished with the assistance of rivers.

तृतीयः विभागः - पद्यम् ।

उ. ३ **अ) पद्यांशं पठित्वा निर्दिष्टाः कृतीः कुरुत ।**

क) **पूर्णवाक्येन उत्तरं लिखत ।** १

राक्षसेन्द्रः **पापकर्मा** ।

ख) **मेलनं कुरुत ।** १

विशेषणम्	विशेष्यम्
आर्य	**जटायो**
पापकर्मणा	**राक्षसेन्द्रेण**

ग) **जालरेखाचित्रं पूरयत ।** २

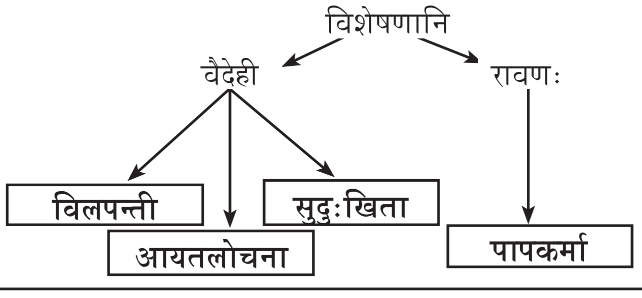

उ. ३ **आ) पद्यांशं पठित्वा निर्दिष्टाः कृतीः कुरुत ।**

क) **पूर्णवाक्येन उत्तरं लिखत ।** १

वैद्यः **प्राणान् धनानि** च हरति।

ख) **सन्धिविग्रहं कुरुत ।** १

वृष्टिभिरार्द्रयन्ति - **वृष्टिभिः + आर्द्रयन्ति ।**

ग) **माध्यमभाषया उत्तरत ।** २

चित्रकाव्यम् is an image poetry. Such poems show the prodigious intellect of the poets as well as arouse amusement and pleasure.

'रे रे चातक' is the example of poetic form named अन्योक्ति. Here the चातक bird is harbinger of monsoon and he is assumed to drink water directly from rain. So, चातक bird, considering cloud as the only resort depends on the cloud itself for water.

Here, a poet points out to clouds attributes and shows the difference between them. Some clouds are best givers of water, but some merely roar so a poet suggests चातक not to ask water to roaring clouds. In a way, a poetwants to indicate poor people not to beg to all. All people are not generous.

In brief, a poet points out to चातक bird but it is intended for poor people. Thus, अन्योक्ति is beautifully created here.

उ. ३ **इ) पद्ये शुद्धे पूर्णे च लिखत । (क - ख तः १ तथा ग - घ तः १)** ६

१. **क.**

भिक्षुः क्वास्ति बलेर्मखे पशुपतिः किं नास्त्यसौ गोकुले
मुग्धे पन्नगभूषणः सखि सदा शेते च तस्योपरि ।
आर्ये मुञ्च विषादमाशु कमले नाहं प्रकृत्या चला
चेत्थं वै गिरिजासमुद्रसुतयोः सम्भाषणं पातु वः ।।

ख.

अयं न भक्तो न च पूजको वा
घण्टां स्वयं नादयते तथापि ।
धनं जनेभ्यः किल याचतेऽयं
न याचको वा न च निर्धनो वा ।।

२. **ग.**

राक्षसेभ्यः सुतां हृत्वा जनकस्य पुरीं ययौ ।
अत्र कर्तृपदं गुप्तं यो जानाति स पण्डितः ।।

	घ. कं संजघान कृष्णः का शीतलवाहिनी गङ्गा । के दारपोषणरताः कं बलवन्तं न बाधते शीतम् ।।	
उ.३	**ई) माध्यमभाषया सरलार्थं लिखत । (४ तः ३)**	६
१.	Just as, all rivers enter the ocean, likewise, all religions resort to humanity.	
२.	Just as, different musical notes from music has a base of षड्ज (स्वर) likewise, all धर्मs resort to humanity. (Humanity is a base of all धर्मs)	
३.	Just as the sun alone lightens the entire world; similarly, humanity alone illuminates all धर्मs.	
४.	In the world, when a man would behave (with others) equally, following the principle of similarity of the soul then humanity would take place.	
	चतुर्थः विभागः - लेखनकौशलम् ।	
उ. ४ क)	**अ) वाक्यरचनां कुरुत ।** **धातूनाम् उपयोगं कृत्वा वाक्यनिर्माणं कुरुत । (५ तः ३)**	३
१.	गम् - गच्छ् → बालकः **विद्यालयं** गच्छति ।	
२.	दा - यच्छ् → जनकः **पुत्राय/ कन्यायै** उपहारं यच्छति ।	
३.	रक्ष् → सैनिकाः देशं **शत्रुभ्यः** रक्षन्ति ।	
४.	रुच् → **श्रीगणेशाय** मोदकाः **रोचन्ते ।**	
५.	स्निह् → अध्यापकः **छात्रेषु स्निह्यति ।**	
ख)	**अमरकोषात् समानार्थकं शब्दं योजयित्वा वाक्यं पुनर्लिखत । (४ तः २)**	२
१.	भगवान् **धर्मराजः/बुध्दः** तत्र अस्ति ।	
२.	**अपर्णा/दुर्गा/मृडानी/चण्डिका/अम्बिका** शङ्करस्य भार्या ।	
३.	राजा याचकाय **द्रव्यं/वित्त/स्थापतेयं/रिक्थं/ऋक्थं/वसुः** यच्छति ।	
४.	**माहेयी/सौरभेयी/गौः/माता/उस्रा** लोकमाता अस्ति ।	

उ.४	आ) ५ / ७ वाक्यात्मकं निबन्धं अथवा संवादं लिखत। (३ तः१)	५
(१)	**मम प्रियं पुस्तकम्** श्यामची आई इति मम प्रियं पुस्तकम् । सानेगुरुजीमहोदयः तस्य लेखकः। एतत् पुस्तकं मराठीभाषायां लिखितम् । एतस्मिन् पुस्तके सानेगुरुजी- महोदयस्य बाल्यस्य प्रसङ्गाः उद्धृताः। पुस्तके मात्रा कथिताः नैकाः बोधप्रदाः कथाः सन्ति। एतत् पुस्तकं मनः सुसंस्कारयति। मातृप्रेम्णः महन्मङ्गलं स्तोत्रम् एतत् खलु। एतस्य पुस्तकस्य अनुवादः नैकभारतीयभाषासु, विदेशीयभाषासु जातः ।	
(२)	**भारतीयं प्रसिद्धं स्थलम्** 'मुम्बई' इति भारतदेशस्य प्रसिद्धं नगरम् अस्ति। 'मुम्बई' इति महाराष्ट्रराज्यस्य राजधानी। मुम्बईनगरे मुम्बादेव्याः मन्दिरं वर्तते। विविधप्रान्तेभ्यः जनाः उपजीविकां साधयितुं मुम्बईनगरम् आगच्छन्ति। गेटवे ऑफ इंडिया, नेहरुताराङ्गणं, मत्स्यालयः एतादृशानि विविधानि रम्याणि पर्यटनस्थलानि। गतिशीलं जीवनं मुम्बईनगर्याः वैशिष्ट्यम्। नैकान् उत्सवान् सर्वधर्मीयाः सोत्साहं सम्पादयन्ति ।	
(३)	**मम प्रिया भाषा** संस्कृतभाषा विश्वे प्राचीनतमा। संस्कृतभाषा सर्वभारतीयभाषाणां जननी। संस्कृतभाषा ज्ञानस्य महत् भाण्डारम्। संस्कृतभाषायां वेदपुराणादिग्रन्थाः, विविधशास्त्रग्रन्थाः सन्ति। एषा भाषा काव्यनाटकसुभाषितैः समृद्धा। संस्कृतभाषायाः अध्ययनं संस्कृतिरक्षणार्थं संवर्धनार्थं च आवश्यकम्। संस्कृतभाषा सङ्गणकयोग्या अस्ति इति सिद्धम्। सत्यम् उक्तम् - 'भाषासु मुख्या मधुरा दिव्या गीर्वाणभारती ।' **अथवा**	
(१)	**आपणसंवादः** विक्रेता - आगच्छतु आगच्छतु । शाकानि क्रीणातु । आगच्छतु आगच्छतु । गृहिणी - अयि भोः, कानि कानि शाकानि विद्यन्ते ? विक्रेता - अस्ति अत्र कारवेल्लम्, कर्कटी, भिण्डिः, वृन्ताकं, गृञ्जनकं च। किम् इच्छति ? गृहिणी - अस्तु, किलोपरिमितं यच्छतु। भिण्डिः अपि अर्धकिलोमितम् । विक्रेता - अवश्यम्। इतोऽपि किम् आवश्यकम्? शीघ्रं वदतु । विक्रेता - अपि स्यूतः आनीतः ? गृहिणी - न भोः! प्लास्टिकस्यूतं ददातु । विक्रेता - क्षम्यताम्। प्लास्टिक - उपयोगः प्रदूषणकारकः। अहं प्लास्टिकस्यूतं न स्थापयामि एव । गृहिणी - अधुना किं करणीयम् ? विक्रेता - वस्त्रस्यूतम् अपि क्रीणातु। मूल्यं केवलं पञ्चरूप्यकाणि । गृहिणी - बहु उत्तमम्। ददातु ।	

(२) **रुग्णालयसंवादः**

विकासः- वैद्य, अधुना मम स्वास्थ्यं कदा सम्यक् भविष्यन्ति ?

वैद्यः - श्रुणु वारंवारम् उपाहारगृहे शीघ्रभोजनादिकमपि त्याज्यमेव ।

विकासः- किमर्थं त्याज्यम्? तदन्नं तु अतीव स्वादयुक्तम्। मह्यमतीव रोचते तत् ।

वैद्यः - सत्यं स्वादयुक्तं तदन्नं किन्तु न स्वास्थ्याय। नातितीक्ष्णं न अति तैलयुक्तम् अन्नं भक्षयेत्। सात्त्विकम् उष्णं च अन्नं स्वास्थ्याय कल्पते। प्रदूषणमुक्तं वातावरणं शुद्धान्नं च स्वास्थ्यकरं भवति मानवानां कृते ।

विकासः- अधुना अहं वारंवारम् उपाहारगृहे शीघ्रभोजनं न करोमि। स्वास्थ्यस्य कृते यत् आवश्यकम् अस्ति तदैव करोमि ।

(३) **दूरवाणीसंवादः**

माता - पुत्रि! अद्य विद्यालये किम् आसीत्?

कन्या - मातः! अस्माकं विद्यालये परश्वः वार्षिकोत्सवः भविष्यति। अद्य तस्य एव सज्जा प्रचलति स्म।

माता - तस्मिन् उत्सवे के के कार्यक्रमाः भविष्यन्ति?

कन्या - जननि! तस्मिन् मम नृत्यं, हास्यनाटकं च भविष्यन्ति।

माता - मुख्यातिथिः कः भविष्यति?

कन्या - मुख्यातिथिः राज्यपालमहोदयः भविष्यति। सः एव पुरस्कारान् वितरिष्यति।

माता - पुत्रि! शोभनम्। आशास्यते यत् त्वम् अपि पुरस्कारं प्राप्स्यसि।

उ.४ इ) **निर्दिष्टां कृतिं कुरुत ।**

मञ्जूषातः उचितशब्दान् चित्वा ५-६ वाक्यात्मकं चित्रवर्णनं कुरुत । ५

१ विद्यालयस्य क्रीडाङ्गणे कुत्रचित् केचित् छात्राः कबड्डीक्रीडां खेलन्ति।

वृक्षस्य अधः मुख्याध्यापिका छात्रान् किमपि कथयति।

छात्राः तस्याः स्पष्टीकरणं ध्यानेन शृण्वन्ति।

भित्तौ सरस्वती - चित्रम् अस्ति।

तत्र एकः ध्वजस्तम्भः अपि दृश्यते।

सेवकं घण्टानादं करोति।

नैकाः वर्गकक्षाः दृश्यन्ते।

एकस्यां वर्गकक्षायां शिक्षकः पाठयति।

अथवा

उ.४ इ) संस्कृतानुवादं कुरुत । (८ तः ५)

१. बालिका मापिकया माति ।
२. गर्दभः भारं वहति ।
३. सिंहः उच्चैः गर्जति ।
४. श्रीगणेशाय जपाकुसुमं रोचते ।
५. बालकाः जले क्रीडन्ति ।
६. मम प्रियः पशुः मार्जारः/बिडालः अस्ति ।
७. पशवः पक्षिणः च वने निवसन्ति ।
८. बालकः पुष्पम्/सुमनम्/कुसुमम् आनयति ।

पञ्चमः विभागः - भाषाभ्यासः ।

उ.५ अ) तालिकापूर्तिं कुरुत ।

१. नामतालिका । (६ तः ४) २

एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्	विभक्तिः
शाखी	शाखिनौ	**शाखिनः**	प्रथमा
रज्जवे	**रज्जुभ्याम्**	**रज्जुभ्यः**	चतुर्थी
पित्रा	पितृभ्याम्	**पितृभिः**	तृतीया

२. सर्वनामतालिका । (६ तः ४) २

एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्	विभक्तिः
अस्य	**अनयोः-एतयोः**	**एषाम्**	षष्ठी
माम् - मा	आवाम्-नौ	**अस्मान् - नः**	द्वितीया
सा	**ते**	ताः	प्रथमा

३. क्रियापदतालिका । (६ तः ४) २

लकाराः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्	विभक्तिः
लङ्	**अभवत्**	**अभवताम्**	अभवन्	प्रथमः पुरुषः
लृट्	गमिष्यसि	**गमिष्यथः**	**गमिष्यथ**	मध्यमः पुरुषः
लट्	**पश्यामि**	पश्यावः	**पश्यामः**	उत्तमः पुरुषः

४. **धातुसाधित-विशेषण- तालिका । (६ तः ४)** २

धातुः	क्त	क्तवतु	कृत्याः	शतृ/शानच्
प्रच्छ् - पृच्छ् (६ प.प.)	**पृष्टः**	पृष्टवान्	**प्रच्छनीयः**	पृच्छन्
रम् (१ आ.प.)	रतः	**रतवान्**	रन्तव्यः	**रममाणः**
कृ (८ उ. प.)	**कृतः**	**कृतः**	कार्यः	कुर्वाणः

उ.५ आ) **निर्दिष्टाः कृतीः कुरुत । (५ तः ४)**

१) **योग्यपर्यायं चित्वा रिक्तस्थानपूर्तिं कुरुत । (५ तः ३)** ३

१. भगवता व्यासेन **अष्टादश** पुराणानि रचितानि ।
२. भगवद्गीतायाम् अष्टादशे अध्याये **अष्टसप्ततिः** श्लोकाः सन्ति ।
३. **चत्वारः** वेदाः वर्तन्ते ।
४. पौषमासः संवत्सरस्य **दशमः** मासः ।
५. सप्ताहस्य **त्रिवारम्** संस्कृतवर्गः भवति ।

२) **समासानां तालिकापूर्तिं कुरुत । (५ तः ३)** ३

	समस्तपदम्	समासविग्रहः	समासनाम
१.	चिन्ताकुलः	**चिन्तया आकुलः ।**	तृतीया-तत्पुरुषः समासः
२.	**क्षेत्रपतिः**	क्षेत्रस्य पतिः ।	षष्ठी-तत्पुरुषः समासः
३.	शुकसारिकाः	शुकाः च सारिकाः च ।	**इतरेतर-द्वन्द्वः समासः**
४.	सकोपम्	**कोपेन सह ।**	अव्ययीभावः समासः
५.	कल्याणकारी	कल्याणं करोति इति ।	**उपपद-तत्पुरुषःसमासः**

३) **समानार्थकशब्दान् / विरुद्धार्थकशब्दान् लिखत । (५ तः ३)** ३

१. साधुः - **सज्जनः ।** २. वैद्यः - **भिषक्, चिकित्सकः ।**
३. मित्राणि × **शत्रवः ।** ४. विदेशः × **स्वदेशः ।**
५. पापः - **दुष्कृतम्, व्यभिचारः।**

४) **सूचनानुसारं कृतीः कुरुत । (५ तः ३)** ३

क. **शुकः** फलं **खादयति** ।
ख. **भवान्** सर्वधर्मान् परित्यज्य मानवतां **भजतु** ।
ग. पदवीम् अपि प्राप्तवान् अहम् ।
घ. वयं कार्यरताः **असाम** ।
ङ. आचार्यः शिष्यगणेन सह गङ्गास्नानार्थम् **अगच्छत्** ।

५)	**वाक्यं शुद्धं कुरुत । (५ तः ३)**	३
१.	**ज्ञानं/ज्ञानेन/ज्ञानात्** विना सुखं नास्ति ।	
२.	भवान् किं **करोति** ?	
३.	**विद्यालयं** परितः वृक्षाः सन्ति ।	
४.	**निर्धनं** पुरुषं तु मित्राणि अपि त्यजन्ति ।	
५.	**सः/सा** कथायाः पुस्तकं पठति ।	
	षष्ठः विभागः - अपठितम् ।	
उ.६	**अ) गद्यांशं पठित्वा कृतीः कुरुत । (६ तः ४)**	
१)	**पूर्णवाक्येन उत्तरं लिखत ।**	१
	वाल्मीकिना रचितं रामायणं व्यासेन रचितं महाभारतं च सर्वान् मोहयतः।	
२)	**प्रातिपदिकं लिखत ।**	१
	१) वाल्मीकिना - **वाल्मीकि** २) शास्त्राणि **शास्त्र**	
३)	**वाक्यं पुनर्लिखित्वा सत्यं वा असत्यम् इति लिखत ।**	१
	भास्कराचार्येण भारतीयतत्त्वज्ञानं विशदीकृतम् । - **असत्यम् ।**	
४)	**माध्यमभाषया सरलार्थं लिखत ।**	१
	Vocabulary of Sanskrit language is very prosperous and rich.	
५)	**वाल्मीकिना, व्यासेन, भास्कराचार्येण, पाणिनिना, सुश्रुतेन, वाग्भटेन, तत्त्वज्ञैः ।**	१
६)	**कारकपरिचयं कुरुत ।**	१
	व्यासः **महाभारतम्** अरचयत् । - **कर्म ।**	
उ.६	**आ) - १) पद्यांशं पठित्वा निर्दिष्टाः कृतीः कुरुत ।**	
क)	**पूर्णवाक्येन उत्तरं लिखत । (२ तः १)**	१
(१)	समाजस्य बलं **ऐक्यम् ।**	
(२)	**राष्ट्रहितैषिणः** ऐक्यं प्रशंसन्ति ।	

ख)	समानार्थकशब्दान् लिखत । राष्ट्रम् - देशः ।	१
उ. ६	आ) - २) जालचित्रं पूरयत ।	२

ऐकस्य प्रभावात्	ऐक्यस्य अभावात्
सबलता	दुर्बलता

*****